

և կրօնական անցեալին բոլոր յիշատակարանները, և որուն աղերսը, վերջապէս, շատ աւելի սերտ և յստակ լինելով մեր արդի լեզունին հետ քան լատիներէնը՝ իրմէ ծնած ուսման լեզուներուն հետ, ունի ամէն առաւելութիւն՝ ոչ միայն օգնելու աշխարհաբարի զարգացման, որուն համար անհրաժեշտ է որ անեղծ մնայ անոր հետ մեր մտքին և սրտին հաղորդակցութիւնը, այլ նաև իրմով անքակ պահելու համար մեր հոգւոյն կցորդութիւնը մեր նախնեաց հոգւոյն հետ, պէտք է մնայ անխլա լեզուն մեր պաշտամունքին։ Միւս կողմէ սակայն լատագոյն է և կարևոր որ մեր ամբողջ ժամակարգութիւնը տպուի առձեռն հատորի մը մէջ, նոյն էջին վրայ սիւնակի մը մէջ դնելով զրաբարը, և առնթեր՝ երկրորդ սիւնակի մը մէջ՝ աշխարհաբարը և կամ հաւատացեալէն հասկցուած որ և է լեզու։ Կարելի է նոյնպէս Ս. Պատարազը և աղօթքները և շարականները բոլորովին պահելով զրաբար, քարոզանման մեծ աղօթքները կարգալ միայն աշխարհաբար, իսկ Հին Կտակարանի և առաքելական ընթերցուածները նոյնպէս կարգալ լոկ կամ նաև աշխարհաբար։ Աւետարանի ընթերցուածները պէտք չկայ բնաւ աշխարհաբարի վերածելու. ա՛յնքան պարզ է անոնց զրաբարը, ինչպէս իրենց իմաստը»։

Ու ա՛յս է արդէն նաև Գեր. Հոգ. Ժողովին տեսութիւնը, որո՛ւ միայն կը յանդի, հարցին բոլոր դժուարութիւնները նկատի առնելէ վերջ։

ԿՐԹՆԱԿԱՆ

ՄԵՌԵԼՈ՛Ց(°)

«Մա՛հ, մա՛հ է քու խայրոցդ,
գեղեզմա՛ն, ո՛ր» քու յարութիւնդ»

Մեռելոց է այսօր. մեր սիրելիներուն եւ մեռելներուն յիշատակը իրենց խորհուրդին շուրջ կը հաւաքէ զմեզ վերստին, իրենցմով մխլթարուելու, յուսալու և հաւատալու համար. եկած ենք այսօր հոս, ուխտաւորի մը ջերմհոգութեամբ և սըւգաւորի մը լրջութեամբ, ոգեկոչելու յիշատակը անոնց, որոնք երբեմն մեզի հետ միասին կը բաժնէին այս կեանքի օրհնութիւններն ու զառնութիւնները. եկած ենք այսօր հոս, մահուան գաղափարին մէջ սփոփանք և յոյս գտնելու, մահուան խօսելու և անոր պատգամը առնելու, ապրեցնելու և մանաւանդ խօսեցնելու կապոյտ երկինքին մէջ սաւառնող հոգիները մեր մեռելներուն, որոնք ինչե՛ր ունին մեզի

պատմելիք Անոնցմէ ոմանք մեռան, կեանքի կարօտը իրենց նայուածքին մէջ, ուրիշներ՝ կեանքէն վշտահար և դառնացած, ոմանք փառքի և յաջողութեան մէջ, եւ տակաւին ուրիշներ՝ որոնց աչքերուն մէջ չապրուած երազներու կարօտը, եւ չվայելուած հրշանկութեանց վիշտը կուլայ։ Քանի՞ երիտասարդ, կանաչ կեանքեր՝ ճակատին դարձան վարդերով, շրթունքներին կեանքի բաժակին չօտեցուցած, բայց սիրտերին զեղուն անհուն յոյսով և երազներով՝ կը վերջնան մահուան այս ստուերին մէջ. որչա՞փ երիտասարդ հասակներ թաղուած են հոս կորանալէ և ծերանալէ առաջ. քանի՞ թարմագեղ և հասուն կեանքերու հոգարիւն՝ հնձուեր և նետուեր է հոս սա սեւ հողերուն ներքեւ. քանի՞ սիրտեր ողջ ողջ գերեզմանուեր են, որոնց տըրուփիւնը լսել կը կարծես, երբ կ'անցնիս անոնց հողակոյտերուն առջևէն։ Քանի՞ մայրեր կան մեր մեռելներուն մէջ, որոնք որբի սեւ չապիկը ձգած են իրենց զաւակներու հողիներուն և կեանքերուն վրայ և քանի՞ զաւակներ իրենց հետ միասին են թաղեր՝ ծնողներու յոյս ու երազը։

(°) Քարոզ՝ խօսուած Խաչվերացի Մեռելոցին,
Ի Ս. Փղկիչ։

Գերեզմաններ կան հոս խոնձարու- ներու և օրօրոցներու քով բացուած՝ գե- բեզմաններ՝ հարսանկան առագաստներու առջև, գերեզմաններ՝ Գրիտապարզ կեան- քերու շուրջ. եկած ենք այսօր, մեր բերա-ւոր մեռելներուն և հաւատարմներուն հոգի- ներուն հետ հաղորդուելու, անոնց միանալու, և կապուելու այս ամէնուն հետ, մեր հա-ւատքին և կրօնքին ոսկի շղթայովը, որով-հետեւ մեր հաւատքը, որ այսօր զմեզ հոս է հաւաքեր, կը միացնէ ինչ որ մահը կը բաժնէ:

Մեռելոց . . . մեռելներու, այսինքն՝ խորհուրդներու օրն է այսօր, մահուան եւ կեանքի խորհուրդներուն և անոնցմով լու-սաւորուած մեռելոցին:

Մեռելոց . . . ու մահաանդ հաշի մեռելոցն է որ իր արեւնով և բանաստեղ-ծականութեամբ օրտապրու կը գառնայ. խաչ եւ մեռելոց . . . այսինքն, մեռելոցի այս օրը պէտք է դիտել խաչի լոյսին և գաղափարին ընդմէջէն: Ո՞րքա՞ն առաւապա-նքով և արեւնով ապրուած կեանքի մը խոր-հրդանշանն է. խաչին վրայ է որ Աստուծոյ հրաշքը պատուեցաւ, և անկէ բխեցաւ սի-րոյ և զոհողութեան ազդիւրը: Աստուծոյ մարմին առած սէրն էր որ վերաւորուեցաւ, արեւնեցաւ խաչին վրայ և այդ խաչին թե-ւերուն ներքեւ են որ կը հանգչին մեր մե-ռելներն ու նահատակները: Խաչը՝ խաչուած սէրն է Աստուծոյ որ բեւեռը բաց կ'ալօթէ եւ կը ճսկէ մեր մեռելներուն երկրաւոր աճիւններուն վրայ: Ոչինչ այնքան վսեմ է և հզօր՝ որքան սէրը՝ որ յանձն կ'առնէ առաւապել իր նպատակին հասնելու համար. մեր մեռելները այժմ Խաչին ներքեւ կը քնանան, կրիչն ետք խաչը իրենց կեան-քերուն և հոգիներուն մէջ. խաչ եւ մեռե-լոց. խաչի խորհուրդը և անով լուսաւոր-ուած մեռելոցի խորհուրդը, օրտապրու ամ-փոփոխեմ են մեր կրօնքին և հաւատքին: Գրիտապոնեան, այս կեանքին մէջ կ'ապրի խաչի խորհուրդին մէջ և այս կեանքէն վերջն ալ, դարձեալ խաչն է որ այս ան-գամ իբր լուսաւոր սանդուխտ մը՝ ձգուած մահուան շուքին վերեւ՝ կը լուսաւորէ մահ-ուան հովիտը ուրկէ պիտի անցնին հոգի-ները մեր մեռելներուն:

Գերեզման մը եւ վրան խաչ մը. ահա խտացած պատկերը մեռելոցի խորհուրդին. մանուկ փոսիմ վրայ՝ կեանքի եւ անմա-

հուքեան փայտն է կանգնէր, գերեզմանի եզրին՝ նոր կեանքի խորհրդանշանն է որ կը ճառագայթէ. գերեզման մը եւ վրան խաչ մը. գերեզմանի մը վրայ բարձրացած խաչին խորհուրդը, յայտնած գաղափարը և հռչակած յաւանքական ճշմարտութիւնը սա է թէ գերեզմանն ամզին ալ կը շարու-նակուի կեանքի՝ խաչին զօրութեամբ. որ-չափ ատեն որ քրիստոնեան խաչին խաղաղ հովանիին ներքեւ պառկի, մահէն և գերեզ-մանէն վախնալու պատճառ մը չունի. ու-րովհետեւ ի՞նչ է գերեզմանը՝ մահուան այդ մռայլ նկուղը՝ եթէ ոչ նախագաւթ մը եր-կինքին, իւրեանցիւր գերեզման, որուն վրայ խաչն իր արիւնն քեւեռն եւ կարմիր խոր-հուրդն է. արածեք, զաղքի ճամբայ մըն է դէպի երկինք. իւրեանցիւր գերեզմանի օակ երկինք մը կայ. ճերկինքը մէջն է հողին». գերեզմանը և շիրիմը, որ մեռնողին վրայ կը գոցուի՝ անոր երկինքը կը բանայ, և եթէ օմարմինը հոն բանոց մը գտնէ, ճեռ-զին ալ բեւեռէ:

Անհաւատք, սկեպտիկը, որ չի հաւա-տար խաչի զօրութեան, գերեզմանի խա-ւարին մէջ կը թաղուի անյոյս և անյոյս ամենաթշուառ յուսահատութեամբ մը. իսկ խաչին զօրութեան հաւատացող, խաչին խորհուրդը հասկցող անձի մը համար, գե-րեզմանի այդ խաւարը գիշեր մըն է միայն որուն պիտի յաջորդէ նոր կեանքի մը աը-շալոյսը. ամէն գիշեր արշալոյս մը ունի: Գերեզմանի գիշերն ալ իր արշալոյսը ունի: Գերեզման մը եւ վրան խաչ մը. գե-րեզմանը փորձաքարն է կեանքին. հոս, գե-րեզմանի շրջութեան հասած կեանքերու մէջ պիտի հանդիպինք կեանքերու որոնք պիտի դադրին ապրելէ քանի որ չեն հա-ւատար խաչի հոգեկրիքը երջանիկ կեանքերու ու-րոնք գերեզմանի եզրին նոր պիտի սկսին տարիլ, որովհետեւ անոնք կը հաւատան խա-չին տկարութեան:

Գերեզման մը եւ վրան խաչ մը. ար-քայական փառք, մեծութիւն, գիւրք, համ-բաւ, առողջութիւն, այս ամէնը հոս կը վերջանան Աստուծոյ շնորհքով մը. աստ հանգչի. ամէն բան հոս կանգ կ'առնէ, կը լինայ: Գերեզման մը առանց խաչի: Այս անկեղծ դիտումով, գերեզմանը ոչ թէ երկինքը կը բանայ այլ կը դառնայ ամենակուր բերանը

սև գոտիքին որ իր նոյնքան սև սարսափը կը տարածէ անհաւատ հողինբերէն ներս։

Գերեզման մը եւ վրան խաչ մը. Գերեզմանի փողին վախճանն է, հետեւաբար, մարդկային բոլոր մեծութեանց. աստ հանգչի. բայց ոչ, ամէն բան հոս կ'աղէ չառնէ. մարդը իր ձգտումներով և երազներով բարձրագոյն կեանքի մը սահմանուած է. ճիշդ է թէ կարգ մը քնազդներ զմեզ այս աշխարհին կը կապեն, բայց մեր էութիւնը իր լաւագոյն մարդկութեան մէջ կը վկայէ թէ աւելի բարձր կոչում մը ունինք. մարդը յաւիթեանկանութեան, անհունութեան համար սեղծուած է եւ ոչ թէ այս հանգչելու, ոչնչանալու. իր իմացականութիւնը կը ցանկայ գիտնալ ամէն բան, իր սէրը կ'ուզէ ընդգրկել ամէն ինչ. մարդ յաւիթեանկանութեան գաղափարը կը խառնէ ամէն բանի զօր կը կատարէ, ամէն բանի զօր կ'երազէ, ամէն ինչի զօր կը զգայ. ի՞նչ հակասութիւն պիտի ըլլար եթէ մարդը ստեղծուած ըլլար ապրելու քանի որ բոլորէն միայն և ապա անհետանալու, կորսուելու յաւիտեան. եթէ այդպէս է, ինչպէս կը մտածէ անհաւատը, ինչո՞ւ ուրեմն բնութիւնը թեք է տուեր հողին, անոր մէջ երազի հորիզոններ բաշտով, եթէ պիտի գոցէր անոր առջև երկինքը. եթէ այդպէս է, երիտասարդ և զբօսախոս բանաստեղծին հետ պիտի ըմբատանար նաև մեր հողին ու մտածումը կեանքին և Աստուծոյ դէմ ու պիտի հառաչէինք. «Այս ճակատագիրը ի՞նչ սև է Աստուած, արդեօք դամբանի մուրճով է գծուած». ու պիտի արժի՞ր ապրի՞լ արցունքով և տառապանքով կնքուած քանի մը բողբոջներու կեանքը. ինչո՞ւ համար այս աշխարհ եկած ենք, լալու, ողբալու, հառաչելու համար միայն. եթէ այսպէս ըլլար, լուսազոյն էր չծնիլը. մարդ հետեւաբար, իր բնութեան մէջ ունի նոյնիսկ խստումներ անմահութեան: Աստ հանգչի. այո՛, գերեզմանի սա եզրին վրայ, ինչ որ Աստուծմէ եւ երկինքէն չի եկած հոս կը հանգչի, հոս կանգ կ'առնէ, իսկ ինչ որ Աստուծմէ եկած է ան պիտի ծաղկի, բացուի. մահը երբ կը մօտենայ մարդուն ինչ որ կայ անոր մէջ մահկանացուն՝ կը քայքայուի. իսկ ինչ որ անմահ է և անապաւ կան կը զօրանայ, կը բացուի. քրիստոնեան պէտք է վախճայ մահէն, քրիստոնեան

վեր է մահէն, մահուամբ զմահ կոխաց։

Սթէ գերեզմանը պատուհան մը, դուռ մըն է յաւիթեանկանութեան վրայ բացուած, ի՞նչ է այն ատեն մահը, կեանքը. խորհրդածիւ և ամփոփուիլ մեռելոցի առթիւ ու չանդրադառնալ կեանքի և մահուան հանձնակնեալուն, գանձաւորութիւն մը պիտի ըլլար։

Ի՞նչ է մահը. — Իմաստասէրներն ու բանաստեղծները շատ գեղեցիկ սահմաններ գտած են մահուան համար. մահը հանդերձեալ աշխարհի նաւահանդիսան է, ինչպէս կեանքը՝ այս աշխարհին, անիկա մեր գոյուն թեան լրումն է. անմահութեան ծնունդին մեծ երկուհի. կեանքի Եարուսակական պատմութեան մէջ ուրիշ ճգնաժամ մը։

Քրիստոնէական բմբռնումով ալ, մահը անմահութեան ծնունդին երկուսն է, եւ անցք մը գէպի լաւագոյն վիճակ մը, իսկ քաղուի՞մ սերմանում մը նոր կեանքի աւելնկայութեամբ։ Պօղոս Առաքեալ կորնթ. գրած Ա. Թուղթին ԺԵ. զլիսուն մէջ, «քան չելիօրէն ցոյց կուտայ թէ մահը և քաղումը՝ սերմանում մըն է նոր կեանքի. «անմիտ կորնթացիք, դիտե՛ք ձեր չուրջը, բնուած թեան նայեցէք, սերմը, ցորենի հատիկը, զոր երկրագործը կը նետէ հողին ծոցը, կեանքի չի վերածուի, չապրի, չի ծաղկի, մինչև որ չմեռնի սերմը, չփռանայ. սերմին մէջ գտնուած ճիւղակեան մասիկ կալմայլուծումով եւ որ կարեկիւթիւն կը արքի սերմին մէջ գտնուող կեանքի սկզբունքին կամ կորիզին ապրելու և կեանքը յաւերժացնելու. Եթէ ոչ հատն ցորենոյ անկեալ յերկրի մեռանիցի, ինքն միայն կեայ, ապա թէ մեռանիցի բազում արդիւնաւ առնէ»։

Մահը և թաղումը, Պօղոս Առաքեալի բացատրութեամբ, անարգութեամբ եղած սերմանում մըն է, որովհետեւ մեռած մարմինը կը սկիւր ապականել, քայքայուիլ գերեզման գրուելէն առաջ իսկ. մեռած մարմինը, դիւրեւ անարգ բան մըն է և յաճախ պիղծ կը նկատուի, սակայն այս անարգութեամբ սերմանումը, փառքով պիտի յառնէ խաչին զօրութեամբ. նորէն՝ օրկաւրութեամբ եղած սերմանում մըն է թաղումն ու մահը, որովհետեւ անիկա անգործ է, անկարող է նոյնիսկ չարժեքու, որ աւելանք զօրութեամբ պիտի յառնէ. այդ թաղումը և մահը՝ Ենչաւոր, ճիւղակեան մարմինի թաղումն ու գերեզմանումն է. նիւ-

թական մարմինը ընտրվեան և ֆիզիքական կեանքի օրէնքներուն և պայմաններուն ենթակայ է, հետեւաբար և ժամանակաւոր, որով պիտի յառնէ հոգեւոր, փառաւորեալ, զօրաւոր, երկնային մարմին մը:

Մարմնի մահէն սկիզբ կ'առնէ հագիկ կեանքը. երբ մարի կեանքի արեւ գերեզմանին մէջ, անդին՝ անմահութեան արշալոյսը կը ծագի հոգիին համար. մարմնական մահը՝ հոգեւոր ծնունդն է. մարմինը հոգիին գրչերն է, երբ գրչերը մերկանայ, չքանայ, հոգիին համար կը բացուի նոր կեանքի մը երջանկութիւնը:

Եւ տակաւին մահը՝ բողոքն և Աստուծոյ անոնց դէմ որոնք կեանքին նեց թեքելու քեամբ կը խաղան, անոր մէջ նպատակ մը չեն տեսներ. մահը աշխարհի մտաւ մարդուն անհնազանդութեան և կեանքի իմաստը չհասկնալուն պատճառաւ. հետեւաբար, մահը՝ Աստուծոյ ձեռքին այն հաւուածն է որ մէկ անգամ կը հարուածէ յաւիտեան բուժելու համար մարդկային անհնազանդութիւնն ու անտարբերութիւնը:

Այն ատեն ի՞նչ է կեանքը. — Մահուան անկիւնէն դիտուած՝ կեանքը նախապատրաստութիւն մըն է այդ մեծ օրուան, միծ ճգնաժամին, մահուան. «կեանքը՝ անկատար մահ մըն է»։ Կեանքի ամէն պահ քայլ մըն է դէպի մահ. մեծ ամէն օր կը մեռնիք մաս առ մաս. կեանքը սկսած օրէն վերջանալ կը թուի. ծնած օրէն՝ մեռնիլ. կեանքը՝ այսինքն՝ ժամանակն ու իրերը՝ պատրաստութիւն մըն են երկինքին և յաւիտեան կայանութեան, որուն ուրիշ խօսքով՝ կ'ըսենք՝ կեանքը պարտականութիւն մըն է. աշխարհ եկած ենք՝ ոչ լալու, ոչ ալ ուրախանալու համար, այլ գործի մը, պաշտօնի մը համար, օր է պատրաստուիլ մահուան և կամ պատրաստել միւր ճշմարիտ ծնունդին փառաւոր օրը. անոնք որ կըրծած են ապրիլ պարտականութեան դիտակցութեամբ լեցուն կեանք մը, անոնք մահէն թող չվախնան. իսկ անոնք որ չեն կատարած իրենց պարտականութիւնը, թող անոնց հոգիին և մտածումին մէջ ուռի մահուան սեւ սարսափը:

Ամէն բանի մէջ, մահուան մտածումով շարժիլ և գործել, դիտնալ թէ մեռնիլ մը կայ. ահա ինչ որ կեանքը իմաստուն եւ արժէքաւոր կ'ընծայէ. սակայն մարդիկ կան

որոնք իրենց կեանքին տառաջին մասը կը գործածեն երկրորդը թշուառացնելու համար. ի՞նչ արժէք ունի հարուստ եւ հեշտ կեանքը, եթէ իմաստուն և քրիստոնէական պայմաններով ան չառաջնորդեր մեզ քաղցրագոյն և գերերջանիկ մահուան մը:

Մահը՝ արդարին համար խաղաղութեան նաւահանգիստն է, իսկ մեղաւորին համար փոթորիկ մը: Կը պատմուի թէ Աստուած երբ մարդը կը ստեղծէր, օրհնութիւններով և շնորհներով լեցուն բաժակ մը ունէր իր առջեւ, թափենք, ըսաւ, մարդուն վրայ, ինչ որ կրնանք տիեզերքի գեղեցկութիւններէն և ճոխութիւններէն, որոնք ցրուած են հոս ու հոն, թող մարդուն մէջ մաքրուի. Եւ մարդը լեցուեցաւ զօրութեամբ, զարդարուեցաւ իմաստութեամբ, պերճացաւ փառքերով և վայելչներով: Աստուած տեսաւ որ ճաճակն յատակը միայն Հաճիկսն է մնացեր, կանգ առաւ և ըսաւ. ի՞նչ այս գոհարն ալ տայի իմ արարածիս, զիս պաշտելու տեղ իմ բարեքներս պիտի պաշտէր և երջանկութիւնը անոնց մէջ պիտի փնտռէր. թող միայն հանգիստ իմ մօտս, մարդը թող պահէ ու վայելէ բոլոր միւս պարգևներս, մեծեցուն անհաւգտութեամբ, թող հարուստ ըլլայ՝ բայց յոգնած, թող երջանիկ ըլլայ՝ բայց անհանգիստ, թող զօրաւոր ըլլայ՝ բայց անհանգիստ, որպէսզի եթէ մարդուն տուած բարեքներս մարդն ինծի չառաջնորդէ, գէթ իր տառապանքը, յոգնութիւնը, զայն իմ գիրկս նետէ:

Աստուծոյ գիրկը, այսինքն մահուան մէջ միայն պիտի գտնենք մեզ մաշեցնող հոգեւոր անդորրութիւնը. երջանիկ են մեր մեռելները, գտած ըլլալով այդ խաղաղութիւնը. Եւ մենք եկած ենք այսօր, այդ խաղաղութեան խորհրդաւոր պատգամը լըսելու և անով զօրանալու. ապրիլ գիտնամք մեռնելու համար, եւ մեռնիլ՝ ապրելու համար. ահա այս է այսօրուան խորհուրդին պատգամը, որ պատգամն է նաեւ մեր մեռելներուն. զայդ կը մաղթեմ մահուան, աղօթելով որ Աստուած լուսաւորէ մեր բոլոր մեռելներուն հոգիները և իմաստութիւն տայ մեզի անոնց ճամբէն ընթանալու, փառաւորելով զանուն ամենասուրբ երրորդութեան, Հօր և Որդու և Ս. Հոգւոյն. ամէն:

ԱՐԹՈՒՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ